

รูปแบบศูนย์จัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ*

The Model of Health Tourism Management Center

ดร. คมลธิธิ์ เกียนวัฒนา**
ดร. สุจิตรา สุคนธ์ทรัพย์***
ดร. วิภาวดี ลิ้มสวัสดิ์****

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอรูปแบบศูนย์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) วิธีการดำเนินการวิจัยคือ การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการทางด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจำนวน 11 คน ผลการวิจัยพบว่าองค์ประกอบของศูนย์การจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประกอบด้วยหน่วยข้อมูลสุขภาพ หน่วยจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและหน่วยข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพหน่วยงานทั้ง 3 นี้จะทำงาน

สอดคล้องไปด้วยกันเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับบริการครบทุกด้านแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จ (One-Stop Service) โดยการดำเนินงานขับเคลื่อนศูนย์การจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจะดำเนินงานผ่านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ใช้ช่องทางของโซเชียลมีเดียผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ว่าการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทยควรเน้นการสร้างภาพลักษณ์ของการแพทย์แผนไทยและภูมิปัญญาไทยโดยเป็นความร่วมมือระหว่างกาหนดนโยบายของภาครัฐและการทำการตลาดของภาคเอกชน

บทคัดย่อ

The purposes of this study was to present the proposed model of health tourism management center. This research was a qualitative research using focus group discussion. The samples were 11 specialists and academic health professions. The results were as followed:

The model of health tourism management center, It was found that the composition of the

management center consists of health information unit, health tourism program, and health tourism destination center. All three unit centers should coordinate in harmony to provide visitors. This center has been serving all as one-stop service driven management center of health tourism through the promotion by the channel of social media. The researcher

*ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

**อาจารย์คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

***รองศาสตราจารย์อาจารย์คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

****ผู้ช่วยศาสตราจารย์อาจารย์คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

recommends that the health tourism in Thailand should be driven through emphasizing on image building for Thai traditional medicine as well as Thai wisdom.

ความสำคัญของปัญหา

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีลักษณะที่เป็นพลวัต (Dynamic) มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่ส่งผลกระทบต่อ การท่องเที่ยว เช่น ปัจจัยด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทำให้ทิศทางการท่องเที่ยว ต้องปรับเปลี่ยนตลอดเวลา นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญต่อการ กำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอีกประการหนึ่ง ได้แก่ ปัจจัยด้านพฤติกรรมนักท่องเที่ยว โดยพบว่ารูปแบบการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวได้เปลี่ยนแปลงจากอดีต กล่าวคือ ในปัจจุบันนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่สนใจการ ท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษเพิ่มมากขึ้น เช่น การท่องเที่ยว เชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและ การท่องเที่ยวเชิงกีฬา เป็นต้นด้วยเหตุความสนใจของ นักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้การท่องเที่ยวใน ความสนใจพิเศษมีแนวโน้มขยายตัวมากขึ้น (กระทรวงการ ท่องเที่ยวและกีฬา, 2554) สำหรับการท่องเที่ยวในความ สนใจพิเศษที่มีการเพิ่มความนิยมมากในศตวรรษที่ 21 คือ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเนื่องจากกลุ่มลูกค้าเห็นว่าเป็นสิ่งที่ มีความจำเป็นสำหรับการเพิ่มคุณภาพชีวิต (Carrera and Bridges, 2006)

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นอุตสาหกรรม ที่มีมูลค่ามหาศาลและเป็นช่องทางรายได้หลักของประเทศ รัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของแนวโน้มของการท่องเที่ยว ที่เปลี่ยนไปที่นักท่องเที่ยวนิยมการท่องเที่ยวเพื่อความ สนใจพิเศษเพิ่มมากขึ้น ในแง่ของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ นั้นมีการเติบโตขึ้นอย่างมาก รัฐบาลจึงได้กำหนดแผนและ ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องและสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิง สุขภาพไว้ในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555- 2559 และแนวทางการส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์ กลางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Destination) อีกทั้งสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้จัดทำ

The activities can be achieved through the combination of the policy formulation done by the government sector and marketing done by the private sector.

ข้อเสนอ "แนวทางการส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์ กลางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Destination)" ต่อคณะรัฐมนตรี (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2555) โดยสามารถ สรุปในประเด็นที่เกี่ยวข้องดังนี้

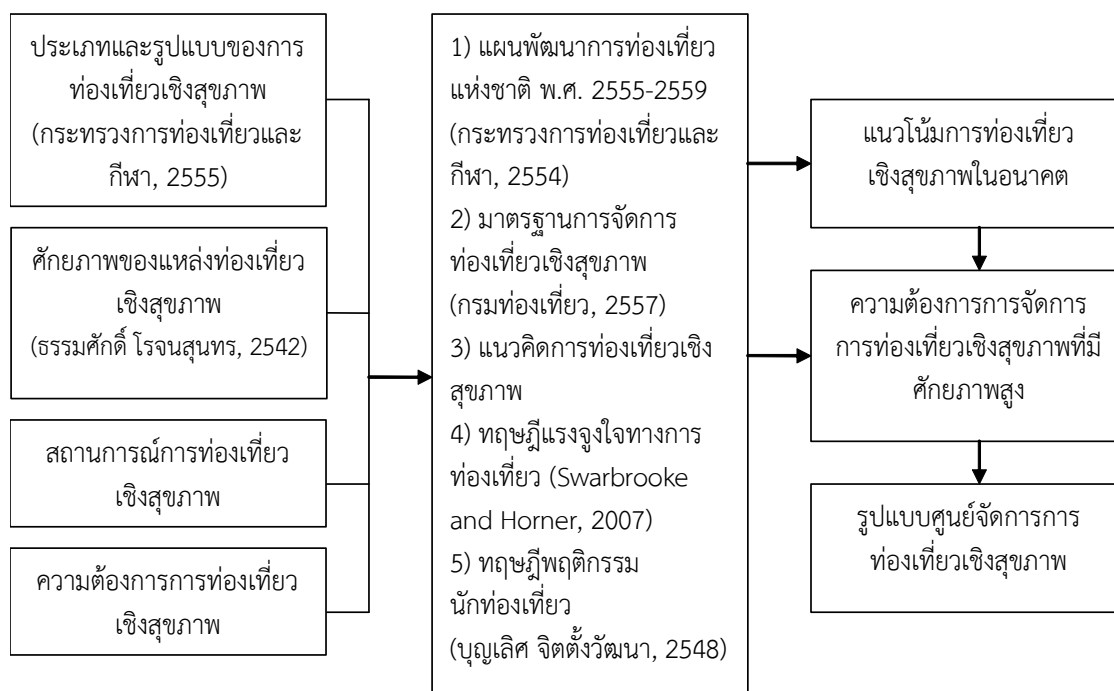
1. ผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการ ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยให้ถือเป็นวาระแห่งชาติ
2. ส่งเสริมให้เกิดองค์กรเชี่ยวชาญเฉพาะทาง ที่เป็นศูนย์กลางสนับสนุนแต่ละธุรกิจท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ 9 ด้าน ได้แก่ แพทย์แผนไทยแพทย์แผนปัจจุบันอาหารไทย สมุนไพรไทยการทำเกษตรธรรมชาติความหลากหลายทาง ชีวภาพในพื้นที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติแหล่งปฏิบัติธรรม สป่าและการดูแลด้านความสวยงามกีฬาไทยและการเล่น พื้นบ้านที่เกี่ยวกับสุขภาพ

นอกจากนี้เมื่อก้าวถึงการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ของประเทศในเอเชียส่วนใหญ่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิง การแพทย์เป็นหลักที่ทำให้การสนับสนุนอย่างจริงจังการ ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในเชิงป้องกันหรือ Wellness Tourism โดยใช้ธรรมชาติและการแพทย์ทางเลือกมีบางประเทศเช่น สาธารณรัฐฟิลิปปินส์สาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) แต่ยังไม่ ได้แพร่หลายมากนักและยังไม่ได้รับการยอมรับเท่ากับ ประเทศไทย (Chat Room Chat Room, 2556) จึงนับ เป็นโอกาสที่ดีของประเทศไทยในการที่จะส่งเสริมการ ท่องเที่ยวทางสุขภาพให้เพิ่มมากขึ้นซึ่งสอดคล้องกับแนว ทางการส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว เชิงสุขภาพ (Health Destination) เนื่องจากประเทศไทย เป็นประเทศที่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิง สุขภาพในมุมมองของ Wellness Tourism ที่สามารถ รองรับนักท่องเที่ยวได้จากทั่วโลกเพราะมีทั้งทรัพยากร ทางธรรมชาติประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงเห็นถึงความจำเป็นที่ต้องศึกษาวิจัย ในเรื่อง "รูปแบบศูนย์จัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ" เพื่อ เป็นประโยชน์แก่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยและ ตอบสนองต่อนโยบายของรัฐบาล

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบศูนย์การจัดการ
ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากร คือผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการทางด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสถาบันอุดมศึกษาและหน่วยงานด้านการจัดการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและเอกชน

กลุ่มตัวอย่าง คือกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยใช้หลักเกณฑ์จำนวนผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มของชายโพธิ์ลีตา (2547) ที่ระบุไว้ว่า จำนวนผู้เข้าร่วมการวิจัยแบบสนทนากลุ่มควรมีจำนวน 7-12 คน เพื่อให้เกิดประสิทธิผลทางการวิจัยสูงสุด การวิจัยครั้งนี้จึงกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 11 คน อีกทั้งคณะผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์สำหรับการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มดังนี้

1. ผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการทางด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และ/หรือ
2. ผู้ทรงคุณวุฒิในสถาบันอุดมศึกษาและหน่วยงานด้านการจัดการท่องเที่ยว ทั้งภาครัฐและเอกชนและ/หรือ

3. ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยด้านการท่องเที่ยว และ/หรือ

4. ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่เป็นที่ผลงานระดับประเทศที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ยอมรับ

เครื่องมือการวิจัย

แบบการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับรูปแบบศูนย์จัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดแนวประเด็นคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่มย่อยได้กำหนดขึ้นจากกรอบแนวคิดในการศึกษาที่กำหนดไว้ โดยการหาคุณภาพของเครื่องมือในการวิจัยเป็นการตรวจสอบแบบสนทนากลุ่มที่สร้างขึ้นโดยขอคำปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือในลักษณะความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและนำมาปรับปรุงแก้ไข

วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

1. คณะผู้วิจัยได้กำหนดปัญหาในการวิจัยหลังจากนั้น

ได้ทำการทบทวนวรรณกรรม แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่เกี่ยวข้อง (Document study) เพื่อสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยและการยกร่างรูปแบบศูนย์จัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยแนวคิดและทฤษฎีที่นำมาประยุกต์ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้มีดังต่อไปนี้

1.1 ประเภทและรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (ทิพย์วรรณ พุ่มมณี, 2550)

1.2 ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร, 2542)

1.3 ทฤษฎีแรงจูงใจทางการท่องเที่ยว (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548)

1.4 ทฤษฎีพฤติกรรมนักท่องเที่ยว (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548)

1.5 แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติพ.ศ. 2555 - 2559 (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2554)

2. สังเคราะห์แนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและยกร่างรูปแบบศูนย์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

3. การตรวจสอบความเป็นไปได้ของร่างรูปแบบศูนย์การจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจากขั้นตอนที่ 2 โดยการสัมมนาประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น

4. ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปผลและเสนอรายงานผลการวิจัยในขั้นตอนสุดท้าย

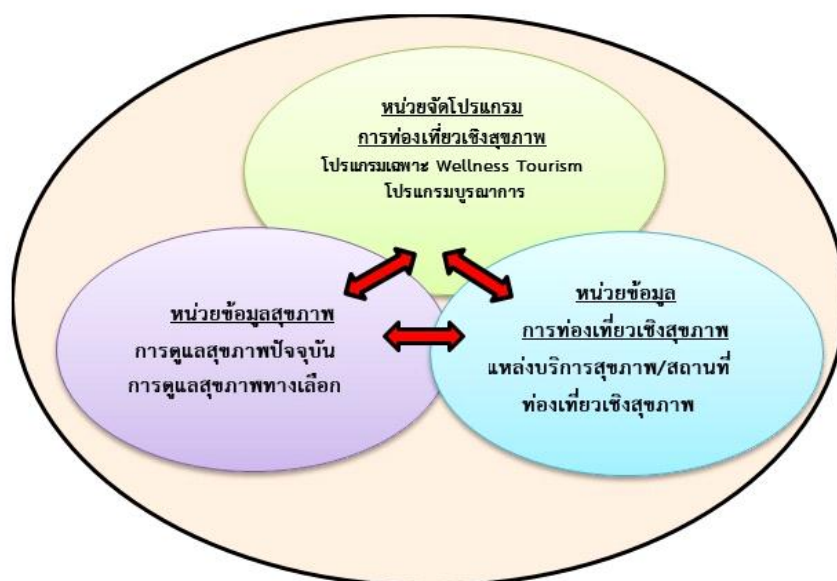
การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มย่อยคณะผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ความคิดเห็นในประเด็นที่เหมือนกันหรือสอดคล้องกัน (Content Analysis) และจัดลำดับความสำคัญตามข้อคิดเห็นและนำมติการประชุมกลุ่มย่อยไปพัฒนารูปแบบศูนย์การจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

สรุปผลการวิจัย

ประเด็นที่ 1 องค์ประกอบของรูปแบบศูนย์การจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

คณะผู้วิจัยนำเสนอองค์ประกอบของรูปแบบศูนย์การจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประกอบด้วยหน่วยงานหลัก 3 หน่วยงาน คือ หน่วยข้อมูลสุขภาพ หน่วยจัดโปรแกรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และหน่วยข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ แต่ละหน่วยงานจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวใช้ประกอบการตัดสินใจเลือกการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในประเทศไทย รายละเอียดของหน่วยงานมีดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบศูนย์การจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

หน่วยที่ 1 หน่วยข้อมูลสุขภาพ

หน่วยนี้เป็นหน่วยที่รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ ทั้งการดูแลสุขภาพทางเลือก เช่น การอาบไอบตอง การสวดมนต์บำบัด การใช้สมุนไพรบำบัด สมุนไพรบำบัด เป็นต้น และการดูแลสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาไทย เช่น การแพทย์แผนไทย การนวดไทย อาหารไทย การออกกำลังกายแบบฤๅษีดัดตน การออกกำลังกายด้วยมวยไทย เป็นต้น โดยลักษณะของความรู้ที่จัดให้นักท่องเที่ยวควรเป็นความรู้ที่มีรายละเอียดอธิบายเหตุผลและหลักการทางวิทยาศาสตร์

ตัวอย่างของข้อมูลการดูแลสุขภาพที่ควรมีในหน่วยนี้ เช่น

1. การดูแลสุขภาพทางเลือก

1.1 น้ำพุร้อนกับการดูแลสุขภาพ ข้อมูลควรประกอบด้วย ลักษณะของน้ำพุร้อนในประเทศไทย คุณสมบัติของน้ำพุร้อนในแหล่งต่างๆ ประโยชน์ของการใช้น้ำพุร้อนเพื่อดูแลสุขภาพ ข้อควรปฏิบัติในการใช้น้ำพุร้อน เป็นต้น

1.2 การอาบไอบตอง ข้อมูลควรประกอบด้วย ประโยชน์ของการอาบไอบตอง วิธีการอาบไอบตอง

1.3 การพอกโคลน ข้อมูลควรประกอบด้วย ลักษณะของโคลนที่เหมาะสมกับการนำมาใช้ในการดูแลสุขภาพในประเทศไทย คุณสมบัติของโคลน ประโยชน์ของการใช้โคลนเพื่อดูแลสุขภาพ ข้อควรปฏิบัติในการใช้โคลนเพื่อดูแลสุขภาพ แหล่งของโคลนที่ใช้ในการดูแลสุขภาพในประเทศไทย เป็นต้น

2. การดูแลสุขภาพด้วยภูมิปัญญาของคนไทย

2.1 การนวดแผนไทย ข้อมูลควรประกอบด้วย ประวัติของการนวดแผนไทย ประเภทของการนวดแผนไทย ประโยชน์ของการนวดแผนไทย เป็นต้น

2.2 อาหารไทยเพื่อสุขภาพ ข้อมูลควรประกอบด้วย ประเภทของอาหารไทยที่เป็นที่นิยมของชาวต่างชาติ ส่วนประกอบเครื่องปรุง คุณค่าของอาหารประเภทนั้นๆ

2.3 การออกกำลังกายด้วยฤๅษีดัดตน ข้อมูลควรประกอบด้วย ประวัติของการออกกำลังกายด้วยฤๅษีดัดตน ท่าของฤๅษีดัดตน ประโยชน์ของการออกกำลังกายด้วยฤๅษีดัดตน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป หน่วยที่ 1 หน่วยข้อมูลสุขภาพ ควรมีการให้ข้อมูลการท่องเที่ยวสุขภาพที่จำเป็นแก่นักท่องเที่ยวตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ นอกจากเรื่องข้อมูลแล้วหน่วยนี้ควรมีเทคนิคการนำเสนอข้อมูลที่ดีและน่าสนใจ เช่น การเล่าเรื่องราวต่างๆ โดยใช้สื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ในการเผยแพร่ข้อมูล เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวและกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

หน่วยที่ 2 หน่วยจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

หน่วยนี้เป็นหน่วยที่มีการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพใน 2 ลักษณะ คือ โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่บูรณาการ และโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเต็มรูปแบบ โดยลักษณะของโปรแกรมแต่ละประเภทควรมีความหลากหลาย ให้นักท่องเที่ยวสามารถเลือกใช้บริการได้ตามความต้องการ ดังนี้

1. โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการ

โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการ หมายถึง การผสมผสานระหว่างการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพกับโปรแกรมนำเที่ยวทั่วไป นักท่องเที่ยวไม่ได้มีความต้องการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยเฉพาะ เพียงแค่บริษัทนำเที่ยวนำการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพมาสอดแทรกลงไปโปรแกรมนำเที่ยวนั้นๆ ซึ่งเหมาะกับการท่องเที่ยวเชิงปริมาณ (Mass Tourism) โดยตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการที่ผสมผสานกันระหว่างโปรแกรมการท่องเที่ยวแบบทั่วไปกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ คณะ ผู้วิจัยนำเสนอแนวคิดตัวอย่าง ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการ

วันที่	อาหารเช้า	เช้า	อาหารกลางวัน	บ่าย	อาหารเย็น	กลางคืน
1	-	เยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยว	อาหารไทย เพื่อสุขภาพ	เยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยว	อาหารไทย เพื่อสุขภาพ	นวดฝ่าเท้า ผักสมมติ
2	ออกกำลังกายเช้า เพื่อสุขภาพ	เยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยว	อาหารไทย เพื่อสุขภาพ	เยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยว	อาหารไทย เพื่อสุขภาพ	นวดฝ่าเท้า ผักสมมติ
3	ออกกำลังกายเช้า เพื่อสุขภาพ	เยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยว	อาหารไทย เพื่อสุขภาพ	เยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยว	อาหารไทย เพื่อสุขภาพ	-

หมายเหตุ ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการสามารถปรับระยะเวลาเป็น 5 วัน 4 คืนหรือ 7 วัน 6 คืนตามความเหมาะสม

จากตารางที่ 1 สามารถอธิบายโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบบูรณาการได้ดังต่อไปนี้

1.1 ช่วงเช้าก่อนรับประทานอาหารเช้าของทุกวัน สอดแทรกการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพยามเช้า เช่น ฤๅษีดัดตน โยคะ เป็นต้น

1.2 กิจกรรมหลักของช่วงเช้าและบ่าย คือ การเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวตามความสนใจหรือบริษัทนำเที่ยวได้กำหนดไว้

1.3 อาหารเช้า อาหารกลางวัน และอาหารเย็น จัดเป็นอาหารไทยเพื่อสุขภาพ โดยทางบริษัทนำเที่ยวควรมีการบอกถึงประโยชน์ ความเป็นมาของอาหารไทยแต่ละประเภท ทั้งนี้ทางบริษัทนำเที่ยวอาจจัดเป็นอาหารตามธาตุเจ้าเรือนของนักท่องเที่ยวได้

1.4 กิจกรรมช่วงกลางคืนของทุกวัน ทางบริษัทนำเที่ยวควรจัดให้มีการนวดแผนไทยหรือนวดฝ่าเท้าเพื่อผ่อนคลาย รวมถึงการพัฒนาสุขภาพจิตด้วยการฝึกสมาธิแบบต่างๆ

2. โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบวัตถุประสงค์เฉพาะ

โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบวัตถุประสงค์เฉพาะ คือ โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่นักท่องเที่ยวมีความประสงค์ที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทางสุขภาพอย่างแท้จริงและนักท่องเที่ยวไม่ได้มีความต้องการที่จะเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ นอกจากการเข้าโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ สำหรับโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ทั้งนี้โปรแกรมการท่องเที่ยว

เชิงสุขภาพแบบวัตถุประสงค์เฉพาะเหมาะสำหรับการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม (Niche Tourism) โดยคณะผู้วิจัยได้ออกแบบตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบวัตถุประสงค์เฉพาะ ดังคำบรรยายด้านล่างและตารางที่ 2

2.1 โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบวัตถุประสงค์เฉพาะมีแนวคิดในการเข้าร่วมเพื่อเหตุผลการท่องเที่ยวสุขภาพอย่างเจาะจง ดังนั้น ในวันแรกของโปรแกรมควรมีการตรวจร่างกายเบื้องต้นจากแพทย์หรือผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้คำแนะนำรายบุคคล

2.2 ช่วงเช้าก่อนรับประทานอาหารเช้าของทุกวัน สอดแทรกการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพยามเช้า เช่น ฤๅษีดัดตน โยคะ เป็นต้น

2.3 อาหารเช้า อาหารกลางวัน และอาหารเย็น จัดเป็นอาหารไทยเพื่อสุขภาพเฉพาะบุคคลตามธาตุเจ้าเรือนหรือตามคำแนะนำของแพทย์ที่ได้ให้คำแนะนำรายบุคคล โดยทางบริษัทนำเที่ยวควรมีการบอกถึงประโยชน์ ความเป็นมาของอาหารไทยแต่ละประเภท

2.4 กิจกรรมหลักช่วงเช้าและบ่าย คือกิจกรรมเชิงสุขภาพที่ให้ความรู้ การสาธิต และการลงมือปฏิบัติจริงเพื่อหลังจากจบโปรแกรมนั้น นักท่องเที่ยวสามารถนำไปปฏิบัติได้ด้วยตนเอง โดยสอดแทรกเรื่องภูมิปัญญาไทยเข้าไปในตัวกิจกรรมหลัก เช่น สมุนไพรไทย การนวดและสปาไทย อาหารไทยประจำฤดูเจ้าเรือน เป็นต้น

2.5 กิจกรรมช่วงกลางคืนของทุกวัน คือ กิจกรรมการพัฒนาสุขภาพจิตเพื่อการผ่อนคลายทางอารมณ์ เช่น ดนตรีบำบัด การกำหนดลมหายใจ การสวดมนต์ เป็นต้น

ตารางที่ 2 ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบวัตถุประสงค์เฉพาะ

วันที่	อาหารเช้า	เช้า	อาหารกลางวัน	บ่าย	อาหารเย็น	กลางคืน
1	-	ตรวจร่างกายเบื้องต้น	อาหารไทยเพื่อสุขภาพ	ฟังผลตรวจร่างกายพร้อมแนวปฏิบัติ	อาหารไทยเพื่อสุขภาพเฉพาะบุคคล	กิจกรรมการพัฒนาศักยภาพจิต: ฝึกสมาธิ
2	ออกกำลังกาย	อาหารไทยเพื่อสุขภาพ	กิจกรรมความรู้: อาหารประจำชาติเจ้าเรือนเฉพาะบุคคล	กิจกรรมความรู้: การปรุงอาหารไทยเพื่อสุขภาพเฉพาะบุคคล	อาหารไทยเพื่อสุขภาพเฉพาะบุคคล	กิจกรรมการพัฒนาศักยภาพจิต: ดนตรีบำบัด
3	ออกกำลังกาย	อาหารไทยเพื่อสุขภาพ	กิจกรรมความรู้: สมุนไพรไทยเฉพาะบุคคล	กิจกรรมความรู้: การนวดและสปาวิถีไทยเฉพาะบุคคล	อาหารไทยเพื่อสุขภาพเฉพาะบุคคล	-

หมายเหตุ ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบวัตถุประสงค์เฉพาะสามารถปรับระยะเวลาเป็น 5 วัน 4 คืน 7 วัน 6 คืน หรือโปรแกรมระยะยาว ตามความเหมาะสม

หน่วยที่ 3 หน่วยข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

หน่วยงานนี้จะเป็นหน่วยงานที่รวบรวมแหล่งให้บริการทางด้านสุขภาพในประเทศไทย รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในประเทศไทยในที่จะเน้นเฉพาะเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism) เป็นหลัก หน่วยงานนี้จะเน้นข้อมูลของแหล่งให้บริการทางสุขภาพทางเลือกและแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ได้มาตรฐานที่มีอยู่ในจังหวัดต่างๆ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวที่มีความประสงค์จะวางแผนการเดินทางด้วยตนเองสามารถเลือกสามารถใช้บริการได้อย่างถูกต้อง โดยอาจแบ่งเป็นกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น

ประเด็นที่ 2 การดำเนินงานขับเคลื่อนศูนย์การจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพควรมีการดำเนินงานดังนี้

1. ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทั้งในส่วนของการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Medical Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism) โดยมีข้อมูลที่ทันสมัย น่าเชื่อถือและน่าสนใจโดยใช้ช่องทางของ Social Media

2. การขับเคลื่อนหรือการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพควรเป็นการร่วมมือกันทั้งของฝ่ายรัฐบาลและเอกชน โดยที่ฝ่ายรัฐบาลเป็นผู้กำหนดนโยบาย กำหนด

คุณภาพ หรือ มาตรฐานของการทำงานในส่วนต่างๆ ที่ไม่ต้องเข้มข้นจนยากเกินความสามารถของผู้ประกอบการ หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่อยู่ในระดับชุมชนจะทำได้ กำหนดกฎหมายควรเอื้อต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยให้ทางภาคเอกชนเป็นผู้ทำการตลาด

อภิปรายผล

ผลการวิจัยรูปแบบศูนย์การจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพบว่าเมืองคึกคักประกอบอยู่ 3 ส่วน ซึ่งมีความเชื่อมโยงกันดังนี้ คือ

ส่วนแรกเป็นส่วนของหน่วยข้อมูลทางสุขภาพ ความสำคัญของหน่วยนี้คือ เป็นหน่วยที่ทำหน้าที่รวบรวมองค์ความรู้ที่ถูกต้องทางด้านสุขภาพทั้งสุขภาพทั่วไปและสุขภาพทางเลือก โดยเฉพาะสุขภาพทางเลือกที่เป็นภูมิปัญญาไทย และเน้นความรู้เรื่องการแพทย์แผนไทยแบบองค์รวมไม่เน้นเฉพาะเรื่องการนวดแผนไทย การมีแหล่งข้อมูลเชื่อถือได้และเมืองคึกคักความรู้ที่มากพอเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการ ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ กล่าวว่า "ต่างชาติ ... ต้องการทัวร์สุขภาพที่เป็นแบบเชิงลึก องค์ความรู้มากมาย 5 วัน 6 วัน 7 วัน ... ต้องการแบบนั้น ... ไม่ต้องการผิวๆ ..." และ "อยากทราบประโยชน์ และความรู้เกี่ยวกับ

สุขภาพที่เข้าร่วมกิจกรรม..." และสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิที่กล่าวว่าควรมีการรวบรวมเรื่องของสุขภาพโดยเฉพาะสมุนไพรในท้องถิ่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความรู้ที่ถูกต้อง เช่น "...สมุนไพรท้องถิ่นมีประโยชน์อะไรต่อสุขภาพบ้าง อย่างผักเหลียงนี้มีประโยชน์อย่างไร เราก็ทำเป็นตัว PR ทำรายละเอียดว่า ผักเหลียงเป็นผักอะไร เกี่ยวกับสมุนไพรอย่างไร มีประโยชน์อย่างไร..."

หน่วยงานนี้เป็นหน่วยงานที่มีความจำเป็นและเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการสร้างแรงจูงใจในการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพเพราะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลที่ถูกต้องในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ และได้เรียนรู้ทักษะใหม่ๆ จากการท่องเที่ยว (Swarbrooke, J. and Horner, S., 2007) และยังสอดคล้องกับแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวประเภทแรงจูงใจทางด้านกายภาพ (Physical Motivation) เป็นแรงกระตุ้นที่เกิดจากความต้องการพักผ่อนทางร่างกายและจิตใจให้สดชื่นรักษาบำรุงสุขภาพ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับมอนตินโฮ (Moutinho, 2000) ที่กล่าวไว้ว่า นักท่องเที่ยวแต่ละคนจะทำการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลชนิดต่างๆ ทำการเปรียบเทียบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบการท่องเที่ยวการได้รับการกระตุ้นจากสื่อประเภทต่างๆ ที่มีการโฆษณาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวหรือการได้รับข้อมูลจากกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลเช่นเพื่อนสื่อสังคมออนไลน์จะเป็นตัวกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดแรงจูงใจโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่นิยมใช้เทคโนโลยีในการแสวงหาข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยว

ส่วนที่ 2 เป็นส่วนของหน่วยโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism) หน่วยนี้ควรเป็นหน่วยที่มีการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพทั้งแบบบูรณาการและการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ โดยตรงที่มีความหลากหลายสอดคล้องเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิที่กล่าวว่า "...ต้องทำโปรแกรมขึ้นมา นำโปรแกรมไปที่นั่นที่นี้หรือจะเป็นทัวร์แพคเกจไทยอะไรก็ตาม แต่ว่าเมนูแบบนี้ มันเป็นเมนูที่อยู่ในประเทศไทย..." และยังสอดคล้องกับทิพย์วรรณ พุ่มมณี (2549) ได้นำเสนอโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพหลายแบบทั้งที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพแบบบูรณาการและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยเฉพาะ เช่น

โปรแกรมท่องเที่ยวแพทย์แผนไทย โปรแกรมท่องเที่ยวอาหารสมุนไพร โปรแกรมท่องเที่ยวฝึกสมาธิและบำบัดสุขภาพ โปรแกรมท่องเที่ยวแหล่งธรรมชาติ เป็นต้น

ส่วนสุดท้ายคือหน่วยของแหล่งข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่โดดเด่นในประเทศไทย หน่วยงานนี้จะทำหน้าที่รวบรวมแหล่งท่องเที่ยวที่โดดเด่นและมีมาตรฐานในแต่ละภูมิภาคแต่ละท้องถิ่น สอดคล้องกับความต้องการของผู้ทรงคุณวุฒิในส่วนที่รับผิดชอบตลาดการท่องเที่ยวที่กล่าวว่า ".....สำคัญผู้ประกอบการเองก็ไม่สามารถจะมีแหล่งข้อมูลที่ชัดเจน อันนี้เป็นปัญหามากเลยในระดับบน ระดับกลาง ระดับภูมิปัญญาชาวบ้าน เราต้องพานักท่องเที่ยวไปตรงไหน แล้วตรงไหนมีมาตรฐานที่ปลอดภัย..." สอดคล้องกับแนวคิดของ Adhikary, M. (1995) ที่ได้เสนอรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว (7-SModel) ว่าโครงสร้างในองค์การทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพซึ่งเกี่ยวข้องกับการแบ่งหน้าที่การจัดอันดับขั้นให้เหมาะสม ซึ่งโครงสร้างองค์กรยังขึ้นอยู่กับรูปแบบของ RASI ด้วยได้แก่ความรับผิดชอบ (Responsibility) อำนาจหน้าที่ (Authority) การสนับสนุน (Support) และข่าวสารข้อมูล (Information) และการแบ่งปันเวลา การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็นความรู้ซึ่งนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวได้ดีที่สุด นักท่องเที่ยวแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันในหลายๆ ด้าน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์จะทำให้ได้รับความรู้และประสบการณ์มากมายที่เป็นประโยชน์นับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นโดยเฉพาะผู้ที่เริ่มจะทำธุรกิจทางการท่องเที่ยวได้นำข้อมูลต่างๆ มาวางแผนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ อีกทั้งยังสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 1 ภายใต้แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติพ.ศ. 2555-2559 ที่ระบุไว้ว่า "การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวซึ่งมีการกำหนดแนวทางการดำเนินงานในการพัฒนาและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวโดยให้มีการปรับปรุงภูมิทัศน์ลานจอดรถ ป้ายสื่อความหมายทางลาดบันไดเลื่อน ศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวที่อำนวยความสะดวกสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการและผู้สูงอายุให้ได้มาตรฐานตามหลักสากลและสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว"

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าศูนย์การจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่มีศักยภาพสูง จำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ที่ประกอบด้วย 3 ส่วน และทำงานในลักษณะของการให้บริการแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จ (One Stop Service) ซึ่งหมายถึงการดำเนินงานที่ให้บริการทั้งหมดที่เกี่ยวข้องมารวมให้บริการอยู่ในสถานที่เดียวกันในลักษณะส่งต่องานระหว่างกันทันทีหรือเสร็จในขั้นตอนหรือเสร็จในจุดให้บริการเดียว โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้การบริการมีความรวดเร็วขึ้น (เทพศักดิ์ บุญรัตน์, 2536) นั่นคือเมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการที่ศูนย์นี้แล้วสามารถได้รับบริการด้านการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างครบถ้วน ทำให้สามารถเดินทางท่องเที่ยวในประเทศไทยได้อย่างดีและมีคุณภาพ หน่วยงานลักษณะนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นหน่วยงานใหญ่ระดับประเทศแต่สามารถใช้แนวคิดนี้ไปทำงานในระดับของภูมิภาค ระดับของจังหวัดได้นอกจากนี้ ข้อมูลทั้งหมด ควรได้รับการออกแบบอย่างดีในส่วนของการเนื้อหาและวิธีการนำเสนอ เลือกช่องทางการประชาสัมพันธ์ หรือการสื่อสารที่นักท่องเที่ยวเข้าถึงได้ง่าย และมีการแปลข้อมูล

เป็นภาษาต่างๆ การให้บริการแบบศูนย์รวมบริการแบบเบ็ดเสร็จ ณ จุดเดียว (One-stop services) นี้จะทำให้ประชาชนได้รับความสะดวกมากขึ้น ประหยัดค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น และได้รับการบริการที่รวดเร็วมากขึ้นเพราะไม่จำเป็นต้องเสียเวลาในการเดินทางไปตามที่ตั้งของหน่วยงานหลายๆ แห่ง (ชูวงศ์ ฉายบุตร, 2536) นอกจากนี้ยังสามารถได้รับการบริการเสร็จสิ้นในระยะเวลาที่ไม่นานหรือไม่เกิน 1 วัน ก็ได้รับการบริการที่ครบถ้วนตามความต้องการ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐบาลควรทบทวนนโยบายการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยเน้นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism) ให้มีความชัดเจนมากขึ้น และทำความเข้าใจให้ตรงกันทั้งหน่วยงานของรัฐบาล ผู้ประกอบการกิจการท่องเที่ยว และผู้เกี่ยวข้องอื่น
2. รัฐบาลควรสร้างภาพลักษณ์การส่งเสริมท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism) ของประเทศไทย ให้ชัดเจนโดยใช้การแพทย์แผนไทยเป็นตัวขับเคลื่อน

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว. (2557). การจัดการบริการในสถานประกอบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2559, จาก <http://www.tourism.go.th/home/details/11/6/24051>.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2554). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555 - 2559. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2558, จาก <http://www.tica.or.th>.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2555). ยุทธศาสตร์กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา พ.ศ. 2555 - 2559. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2558, จาก <http://www.senate.go.th>.
- ชาย โพธิ์ลิตา. (2547). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชูวงศ์ ฉายบุตร. (2536). "การบริการประชาชนแบบเบ็ดเสร็จ". เทคโนโลยี. 85(1) : 5.
- ทิพย์วรรณ พุ่มมณี. (2550). อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์รามคำแหง.
- ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร. (2542). สรุปผลการสัมมนาการพัฒนาการท่องเที่ยวภาคเหนือ. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- เทพศักดิ์ บุญรัตน์. (2536). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างประสิทธิผลของการนำนโยบายการให้บริการแก่ประชาชนไปปฏิบัติ : กรณีศึกษาสำนักงานเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนบริหารศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการพัฒนาบัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร.

- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิชาการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- มนัส สุวรรณ. (2538). นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2555). การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอาเซียนปี'55 : สร้างรายได้สะพัดในไทยกว่า 2,500 ล้านบาท . [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2558, จาก<http://www.tourisminvest.tat.or.th>.
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2559). *MEDICAL TOURISM* ยังโตต่อเนื่องเปิดโอกาสโรงพยาบาลเอกชนขยายฐานลูกค้าต่างชาติ. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2559, จาก<http://marketeer.co.th/2016/03>.
- Carrera,P.M., &Bridges,J.F.P. (2006) . "Globalization and healthcare: understanding health and medical tourist. Expert Review of Pharmacoeconomics and Outcomes Research. 6(4) : 447-454.
- Chat Room Chat Room. (2556). ไทยขึ้นแท่นจุดหมายท่องเที่ยวเชิงสุขภาพระดับโลก. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2558, จาก <http://news.voicetv.co.th/business/75204.html>.
- Moutinho, L. (2000). *Strategic management in tourism* . New York : CABI.
- Swarbrooke, J. and Horner, S. (2007). *Consumer Behavior in Tourism*. New Delhi : Butterworth-Heinemann.

